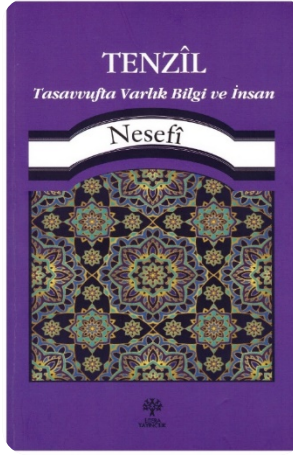

Tenzîl Azîz Neseî, Tasavvufta Varlık Bilgi ve İnsan

Hazırlayan: Selami Şimşek, Litera Yayıncılık, 1. Baskı İstanbul,
2020, 190s.

Celalettin Dinçer*

*Yâ azîz! Hizmet etmek, yere tohum bırakmaktır. Onu unutmak,
toprak ile örtmektir. Eğer bir kimse tohum bırakır da toprak ile
örtmezse, ömür ve mâl, zâyi ve bâtil olmuş olur.*

Aziz Neseî

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, dincerc@ankara.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-2213-0327

XIII. yüzyılda Buhârâ'da yaşamış olan Aziz Nesefî (ö.700/1300), İbnü'l-Arâbî ekolünün önde gelen temsilcilerindendir. Tasavvufî eğitimini Necmeddîn-i Kübrâ'nın halifesi Sa'deddin Hammûye'den almıştır. *Tenzîl*, *Keşfü'l Hakâyık*, *Beyânü't-Tenzîl*, *İnsan-ı Kâmil* eserlerinden bazılarıdır.

Eseri neşre hazırlayan Selami ŞİMŞEK, 1995 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun olmuştur. Yüksek lisans ve doktorasını aynı üniversitede tasavvuf alanında tamamlamıştır. Halen Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı öğretim üyesidir.

Tanıtımına yer verdiğimiz eser, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. "Giriş" kısmında Aziz Nesefî'nin yaşadığı dönem ve coğrafya kısaca anlatılmış, tasavvufî meşrebi hakkında özet bilgi sunulmuştur. Birinci bölümde, müellifin hayatı, eserleri daha detaylı ele alınmış, *Tenzîl*'in genel bir tanıtımı yapılmıştır. İkinci bölümde, *Tenzîl*'in Farsça orijinal nüshası esas alınarak oluşturulan tahkikli metnine yer verilmiştir.

Nesefî'nin *Tenzîl* adını verdiği kitap, yirmi asl'dan (hakikat) ibarettir. Her asl'da bir konu işlenmiştir. İçeriğinde Allah, kâinat, melek, insan, nübüvvet-velâyet, vahiy-ilham, mucize-keramet, şeriat-tarikat-hakikat, sülûk ve makamlar üzerinde durulmuştur. Müellif diğer eserlerinde olduğu gibi konuları kelâm, felsefe, vahdet-i vücûd, ehl-i nâr ve ehl-i nûr olarak adlandırdığı gruplar ve kimi zaman tenâsüh ehlinin bakış açısından ele almaktadır.

Müellifin fikirlerinde vahdet-i vücûd düşüncesinin izleri görülmektedir. Allah'ı, varlığı kendinden ve hiçbir şeye bağlı olmayan Vacibu'l-vücûd olarak tanımlar. O'nun dışındaki her şey vücûd-ı mümkündür. Bunların gerçekte bir varlığı yoktur. Varlığı, vacibu'l-vücûd ile mümkündür (s. 39). Hakk'ın zâtı ve sıfatları hakikidir. Gayrilerin zâtı ve sıfatları tamamen mecâzîdir. Sâlik, riyâzât ve mücâhede sonucunda fenâ denilen makama gelir. Bu noktada âlemler ve kendi varlığı dâhil Hakk'tan gayri hiçbir şey görmez (s.42). Bazı ehl-i tasavvufun, "Kendimi tenzih ederim şânım ne yücedir." ve "Ben Hakkım." sadâsı bu makamdandır. Burada kişinin kendinden haberi kalmaz. Buna makam-ı ittihad denilir (s. 68).

Yazar, âlemin mertebelerini mülk, melekût ve ceberût olarak tarif eder. Âlem-i ceberutun cevher-i evvelden ibaret olduğunu söyler. Cevher-i evvel, mülk ve melekûta tohum ve nutfe mesabesinde (s.45). “Cümle sıfat ve sûret, âlem-i ceberûtda bi'l-kuvve mevcûd idiler. Her biri kendi katında âlem-i ceberûtdan âlem-i mülk ve melekûta gelirler. Nitekim tohumdan nebât ve nutfeden hayvân gelir.” (s.60). A'yân-ı sâbite yerine ‘cevher-i evvel’ kavramını kullanmakla birlikte varlık ve mertebeleri hakkındaki görüşleri vahdet-i vücûd felsefesiyle örtüşür.

Nesefî'nin nübüvvet ve velâyet hakkındaki görüşleri de Ekberî ekolün yaklaşımına benzerdir. Nebînin, Arapçada haber verici, uyandırıcı, velînin ise yakîn anlamına geldiğini belirtir. Nebînin biri Hakk tarafına diğeri de halka bakan iki yüzü olduğunu söyler. “Peygamber, Hakk'tan kabul eder, halka eriştirir. Nebî'nin Hak Teâlâ tarafına bakan yüzünün adına velâyet, halka bakan yüzüne de nübüvvet denir.” Bu yüzden bir nebî hakkında velâyet, nübüvvetten daha güçlüdür (s.106).

İnsan-ı kâmil hakkında ise şunu söyler:

“Yâ azîz! Eğer efrâd-ı âlemden her biri Hudâ-yı Teâlâ sıfatlarının âyînesidir, O'na kâmil âyîne, insan-ı kâmil'dir. Buncaleyin eğer ki efrâd-ı âlemden her ferd Hak Teâlâ'nın kazâ ve kaderi zuhur edecek mahaldir. Ammâ mazhar-ı kâmil, insan-ı kâmildir.” (s.167)

Nesefî, eserinde sülûk konusunu detaylıca işler. Sülûku kemâle ulaşma çabası olarak tanımlar. Bu yüzden sülûkun insana mahsus olmadığını söyler. Ona göre: “Efrâd-ı mevcûdâtın (varlıkların hepsinin) cümlesi sülûktedir. Tâ ki kendi nihâyetine erişeler. İnsanın nihâyeti bülûğdur (erginliğe ulaşmaktır). Sonucu hürriyettir yani azadlıktır.” (s.141).

Seyr ü sülûkun şart ve rükûnlarından bahsederken ilk rükûn olarak hâdîyi (mürşid) gösterir. Ona göre hâdisiz sülûk müyesser olmaz. Diğer rükûnları, hâdînin buyruğunu tutmak ve bu uğurda devam, sebat göstermek, kendi rey ve endişelerini terk etmektir. İlk şart ise tevbe ve inâbedir. Diğer şartları muhabbet, hâdî tarafından şefkat, zaman ve mekândır (s.143). Sâlik, daima temizlik üzere olmalı, farzlara, sünnetlere ve âdâba riayet etmeli, az yemeli, az uyumalı, nefsi istek ve arzulardan uzak durmalıdır (s.145). Sülûkun başında hizmet, ortasında uzlet, sonunda da sohbet ehli olmalıdır (s.147).

Müellif, son söz olarak kitabın okunması hatta ezberlenmesi tavsiyesinde bulunur. Zira bu eserde yazılanları kendi makamı kılan kişide on iki alâmetin ortaya çıkacağını söyler. Bu güzel huylar enbiyâ ve evliyânın da hilyesidir (süsüdür). Nûr-ı hidâyete (hidâyet ışığına) vesiledir (s.170).

Tenzil'in tasavvuf metafizigine yönelik bölümlerinden istifade edebilmek için vahdet-i vücûd terminolojisine aşina olmak gerekir. Bu yönüyle genel okuyucu kitlesinden ziyade alan içi çalışma yapanlar için tavsiye edilebilecek bir eser konumundadır. Kitabı farklı kılan bir özelliği, tasavvufun teorik konularıyla pratiğine yönelik meselelerini bir arada ele almasıdır. Seyr ü sülûk bağlamında okuyucuya özgün bir içerik sunmaktadır.

Kaynakça, dizin ve ekte yer alan görsellerin esere olumlu katkı sağladığı düşünülmektedir. Metinde yer alan bazı kelime karşılığının parantez içerisinde verilmesi okuyucuya kolaylık sunmaktadır. Önemli bir tasavvuf klasiğini okur kitlesiyle buluşturduğu için Litera Yayıncılığa ve emeği geçenlere teşekkür ederiz.